

תרומתה של קק"ל לפיתוח הנגב:

עבר הווה ועתיד

דותן גורן,

**הקתדרה ללימודי תולדות קק"ל ומפעליה,
אוניברסיטת בר-אילן**

נקודות לדיון:

- **הנגב: פרופיל האזור.**
- **הנגב: עד קום המדינה.**
- **מפעלי קק"ל ליישוב ופיתוח הנגב.**
- **שיתוף פעולה עם הקהילות היהודיות בתפוצות.**
- **עם הפנים לעתיד.**

הנגב: פרופיל האזור

מקור השם נגב נגזר מהשורש נ.ג.ב. במשמעות של אזור יבש ומנוגב ממים.

עם ישראל קשר את גורלו עם הנגב מאז תקופת האבות. חשיבותו ניכרת היטב ביצירה היהודית הרוחנית במשך הדורות. בשל מיקומו הגיאוגרפי, ביחס לאזורים אחרים בארץ, קיבלה המילה נגב גם משמעות של הכיוון דרום.

הנגב הוא החבל הדרומי של ארץ ישראל. שטחו כ-12,900 קמ"ר. במפת הארץ הנגב נראה כמשולש, שבסיסו בצפון וקדקודו בדרום, באילת.

הנגב: פרופיל האזור

הגדרת גבולות הנגב

צפון: קו עזה - בקעת באר שבע וים המלח בצפון;

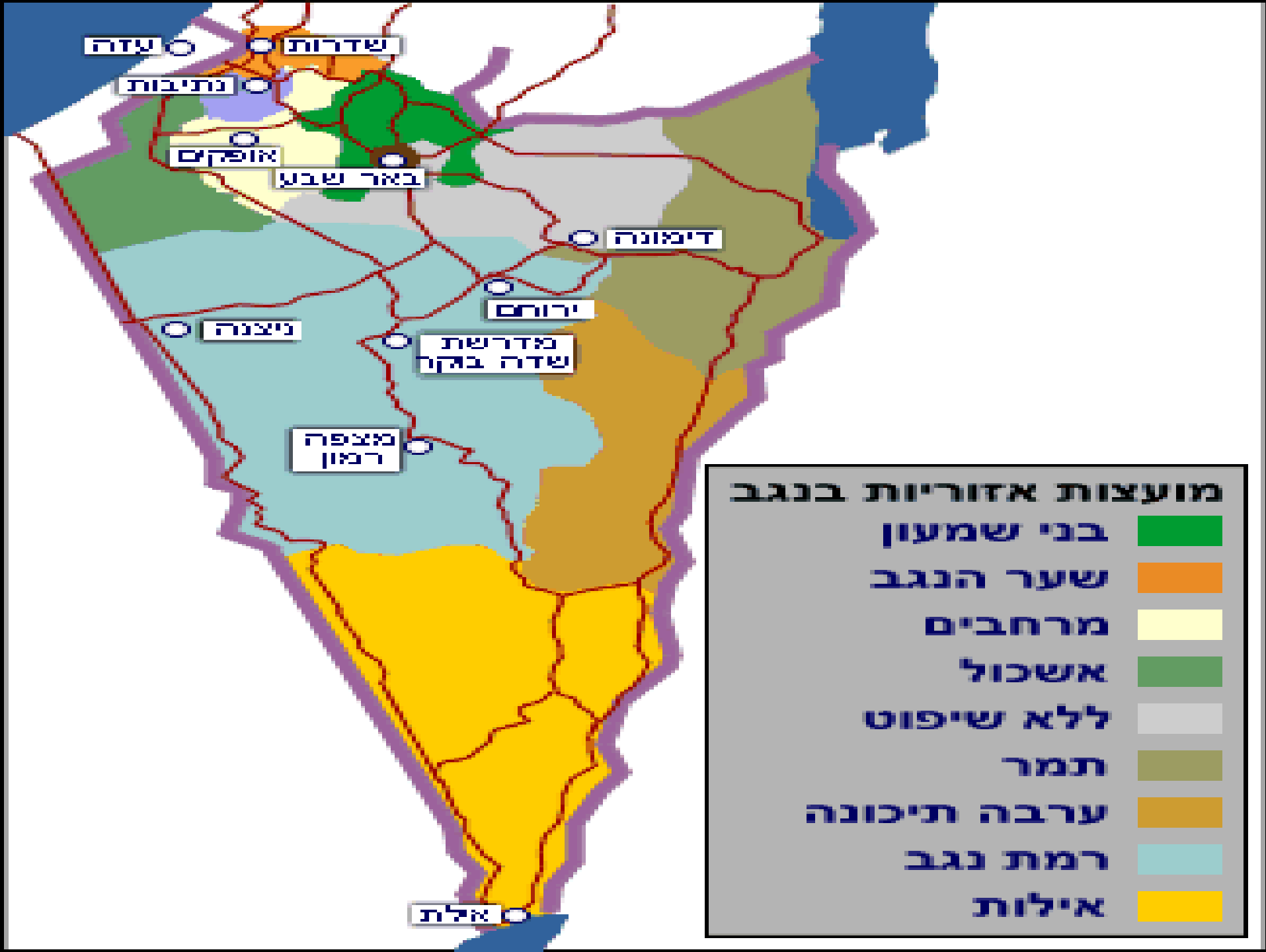
מערב: קו רפיח - אילת;

מזרח: קו ים המלח והערבה - אילת;

דרום: הרי אילת וחוף אילת.

הנגב מהווה כ-60% משטחה של מדינת ישראל.

אוכלוסיית הנגב מהווה פחות מ-10% מאוכלוסיית ישראל.

הנגב: עד קום המדינה

רעיון ההתיישבות היהודית בנגב צמח כבר במחצית השנייה של המאה ה-19, בראשית ימי חיבת ציון.

שיקולים בעד ונגד

בצד הזכות- מרחבים גדולים וריקים יחסית, הרחק ממוקדי ההתעניינות של המעצמות.

בצד החובה - בידוד גיאוגרפי ותנאי אקלים הקשים.

באותה תקופה לא הייתה נוכחות יהודית בנגב, מלבד קהילה קטנה בעזה שבניה התפרנסו ממסחר ומחקלאות, ומספר משפחות יהודיות שהתיישבו בבאר-שבע, לאחר הקמתה כמרכז השלטון העות'מאני בדרום הארץ.

הנגב: עד קום המדינה

בקונגרס הציוני הראשון, שנערך בבאזל בשנת 1897, הוחלט לקבל את רעיונו של הרב פרופ' הרמן שפירא להקמת קרן קימת לישראל (קק"ל). בשלהי 1901, אישר הקונגרס הציוני החמישי את הקמת הקרן. בקונגרס השישי, באוגוסט 1903, סוכמו העקרונות הבאים:

"הקרן תשמש כזרוע ההסתדרות הציונית לרכישת קרקעות ארץ ישראל ולהעברתן לבעלות העם היהודי לצמיתות כקרקע לאומית; אמצעי הקרן ייאספו מכספי תרומות, והקרן לא תורשה למכור את קרקעותיה אלא להחכירן בלבד".

הנגב: עד קום המדינה

בשנת 1911 רכשה חברת "הכשרת היישוב", מיסודה של ההסתדרות הציונית, את אדמות ג'מאמה (רוחמה) שבצפון הנגב. בחלוף שנתיים נשלחה קבוצת פועלים מטעם "המשרד הארץ ישראלי" להקים נקודת התיישבות במקום, שלא האריכה ימים.

במלחמת העולם הראשונה, שימשו בוגרי בית הספר החקלאי "מקווה ישראל", פלוגת נוטעים בצבא התורכי, שתלו חורשות אשלים ואקליפטוסים.

עד סוף המלחמה המשיכו יהודים לרכוש קרקעות בנגב, אולם הקונים היו בעיקר אנשים פרטיים מחו"ל, שלא התיישבו במקום.

רוחמה התיישבות בחולות (1912)

הנגב: עד קום המדינה

בתקופת המנדט התרחבה הנוכחות היהודית בנגב. במהלך שנות ה-20 וה-30 של המאה הקודמת הובאו בפני הנהלת קק"ל הצעות לרכישת אדמות בנגב. לאחר בחינת אפשרויות הפיתוח באזור הן הוקפאו למען גאולת אדמות בעמקים ובמרכז הארץ.

במקביל פעלה חברת "הכשרת היישוב" לרכישת קרקעות הנגב ולמכירתן לחברות וליזמים פרטיים. עם פרוץ "המרד הערבי", באביב 1936, הגיע השטח שנרכש בידי יהודים בנגב הצפוני לכדי 41,400 דונם.

הנגב: עד קום המדינה

לאחר פרסום תכנית החלוקה של הוועדה המלכותית (ועדת פיל, קיץ 1937), פעלה קק"ל להבטחת הגליל בגבולות המדינה היהודית העתידית ולא ביקשה לחדור לנגב, שיועד למדינה הערבית העתידית.

בעקבות הגבלות ממשלת המנדט על רכישת קרקעות בידי יהודים ("הספר הלבן" מאי 1939), הוחלט בממשד הציוני לתקוע יתד בצפון הנגב. בכך היה שינוי כיוון מבחינה מדינית.

באחד מלילות הקיץ של יולי 1939 יצאה מבאר טוביה
שיירה בת 300 איש, עמוסה בציוד ובאספקה. אנשי
השיירה ייסדו את קיבוץ נגבה כיישוב "חומה ומגדל"
(12.7.1939), על אדמה שרכשה קק"ל.

העלייה לנגבה (יולי 1939)

הנגב: עד קום המדינה

ברכישת הקרקעות בשנות הארבעים ניצלה קק"ל את הנוהג המקובל בנגב, לפיו בוצעו והוכרו העברות בעלות של קרקעות על סמך חוזים עם הבדואים ורישומם בספרים שהיו מצויים בידי השיחיים והמוכת'ארים, ללא רישום בטאבו.

הקרקע שנרכשה סומנה בגבולותיה ביתדות ברזל, ובהיעדר יישובי קבע נחרשה כדי לקבוע חזקה. בו בזמן רכשה קק"ל בנגב קרקעות גם מידי יהודים.

הנגב: עד קום המדינה

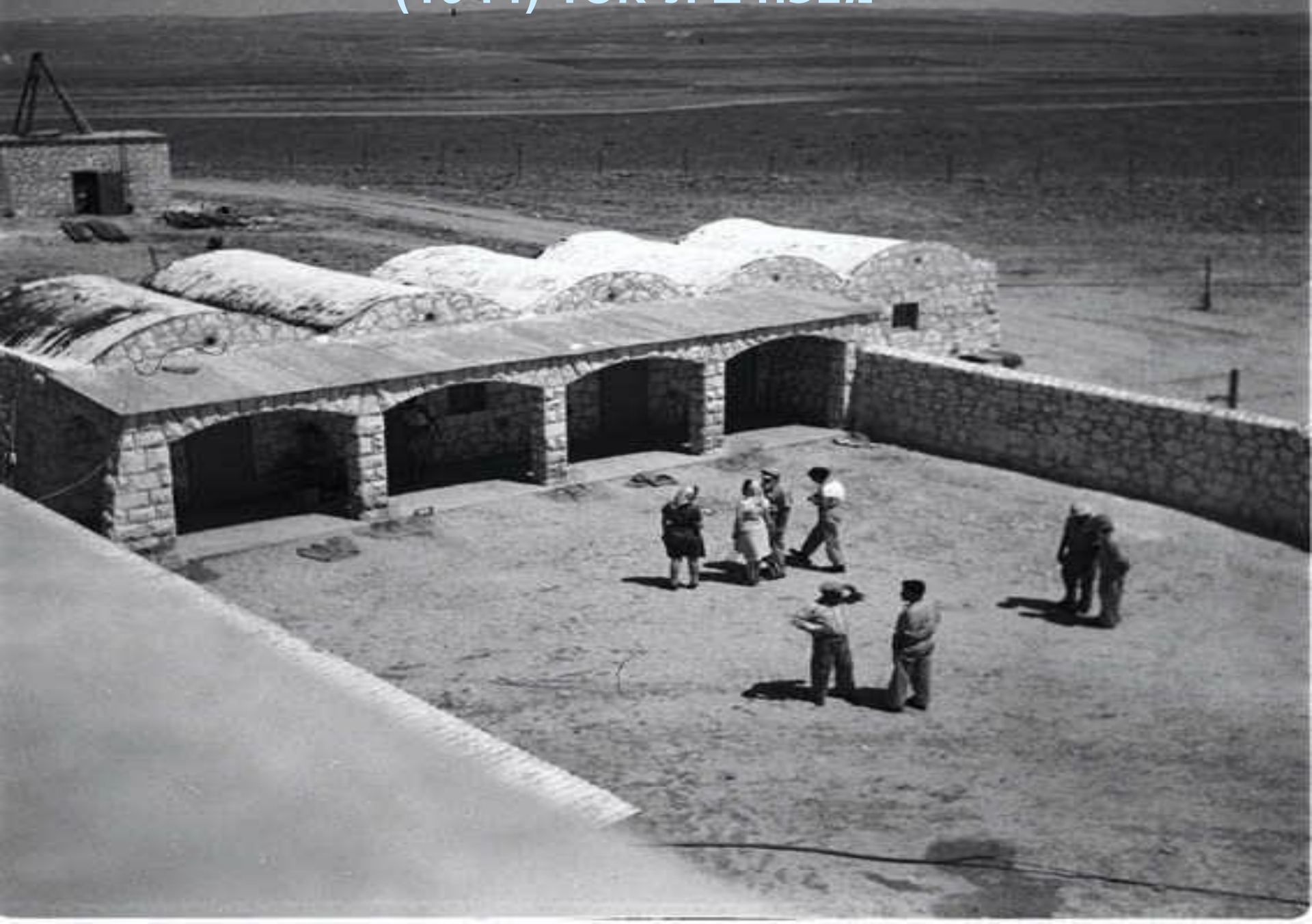
בשנת 1943 יזמה קק"ל את הקמתם של שלושה מצפים ("מצפות") על אדמותיה:

במאי 1943 עלה על הקרקע במערב הנגב מצפה "גבולות" (12.5.1943); בחלוף חודשיים עלה על הקרקע מצפה "רביבים", כ-30 ק"מ מדרום לבאר-שבע (7.7.1943); כחודש לאחר מכן הוקם ממזרח לבאר-שבע המצפה השלישי "בית אשל" (9.8.1943).

הטרקטור הראשון במרחבי הנגב מצפה רביבים (1943)

מצפה בית-אשל (1944)

התחנה
המטאורולוגית
במצפה בית-אשל
(1944)

להקמת המצפים הייתה מטרה כפולה:

(1) בחינת תגובת ממשלת המנדט לנוכח ההתיישבות היהודית באזור אסור להתיישבות.

(2) לימוד התנאים הגיאוגרפיים של האזור (אקלים, קרקע, חקלאות ומים) ועריכת ניסויים באורח שיטתי.

מצפה גבולות (1945)

עליית י"א הנקודות בנגב (6.10.1946)

הקמת צריף בתקומה

בכל יישוב נבנו שני צריפי מגורים, צריף
חדר אוכל, ביתני שירותים מפח, שתי
עמדות וכן נמתחה גדר תיל מקיפה.
במרכז היישוב הוקם מגדל מעץ
ובראשו מיכל מים לשימוש ביתי בלבד.

פיתוח משק המים בנגב:

בשלהי 1946 אישרו הנהלות הסוכנות היהודית וקק"ל את הצעת חברת "מקורות" להזרמת מים מאזור הקיבוצים גברעם ונירעם לשטחי הנגב, שבהם הוקמו היישובים היהודיים.

**הנחת צינור מים בנגב
(1945)**

בנוסף לקידוחים שערכה
קק"ל למציאת מי תהום,
החלו אנשיה לעסוק גם
בניסיונות לאגירת מי גשמים
לשתייה ולהשקיה.

קידוח מים (1947)

ייעור הנגב:

עיבוד ראשוני להבטחת הבעלות על הקרקע; שמירה על האקולוגיה
ומניעת תהליכי מדבור. בשנים 1943-1948 ניטעו בנגב, 500,000
שתילים, שהיוו 8% מיערות קק"ל בארץ באותה תקופה.

שדרות משברי רוח בנגב (1945)

הנגב: עד קום המדינה

במלחמת העצמאות אנשי קק"ל גויסו לטובת משימות לוגיסטיות במלחמת העצמאות דבר שבא לידי ביטוי בדבריו של בן-גוריון (3 בפברואר 1948):

"לא אוכל לקבל העצה שלא להגן על המדבר, באשר אנו חייבים בהגנת תל אביב. אם לא נעמוד על המדבר – לא תעמוד תל אביב... הוצאת 12 מיליון דונם אדמת מדבר מהחשבון הוא חשבון לא ציוני, והמגינים מגינים על הציונות, לא פחות ולא יותר"

עמדת תצפית בנגב (1948)

הנגב: עד קום המדינה

בין השנים 1939-1947 רכשה קק"ל בדרום ובנגב 166,000 דונם, לעומת 42,000 דונם שהיו בבעלותה בשפלת יהודה עד לשנת 1939. באותן שנים רכשה קק"ל בנגב לבדו 91,000 דונם, בעוד שעד אז לא ביצעה שם רכישות כלל.

מעבר לתפקידה ברכישת והכשרת הקרקע להתיישבות יהודית, קק"ל הייתה מעורבת גם בקביעת שמות היישובים באמצעות נציגיה ב"וועדת השמות של קק"ל".

הנגב: עד קום המדינה

ערב הקמת המדינה נמנו בדרום ובנגב 28 יישובים יהודיים, שהיו גורם מרכזי להכללת הנגב בתחום המדינה היהודית בתכנית האו"ם לחלוקת ארץ-ישראל לשתי מדינות (29.11.1947).

במלחמת העצמאות יישובי הנגב עמדו בדרכו של הצבא המצרי.

מפעלי קק"ל ליישוב ופיתוח הנגב לאחר הקמת מדינת ישראל

- הכשרת קרקע להתיישבות

- פיתוח קרקע לחקלאות

- פיתוח מקורות המים

- מחקר

- חינוך

- אקולוגיה

- תיירות ופנאי

מפעלי קק"ל ליישוב ופיתוח הנגב

הכשרת קרקע להתיישבות

כחודש לאחר הכרזת עצמאותה של מדינת ישראל, ב-16 ביוני 1948, התווה ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן-גוריון את חזונו להפרחת הנגב:

"אין שטח בארץ שידמה לנגב, מטעם פשוט: זה שטח רצוף של 12 מיליון דונם, ריק ושומם... מבחינה ציונית – שטח ריק ושומם הוא יותר טוב, כי אנחנו יכולים להפכו ליישוב יהודי צפוף וגדול ופורח".

מפעלי קק"ל ליישוב ופיתוח הנגב

בשנות המדינה הראשונות טופלה ההתיישבות החקלאית בנגב על ידי "מפעל הנגב" - גוף בבעלות משותפת של הסוכנות היהודית וקק"ל. שבמסגרת תפקידיו נדרש לשקם את המשקים הוותיקים לאחר המלחמה וליזום את הקמתם של יישובי עולים חדשים, על פי מדיניות ממשלת ישראל לפיזור האוכלוסין.

בשנים 1949-1956 נוסדו בנגב הצפוני קיבוצים, מושבים ו"עיירות פיתוח" לקליטת העולים החדשים. באותן שנים סייעה קק"ל ביצירת התשתית להתיישבות והעסיקה את העולים בעבודות יזומות של הכשרת קרקע לחקלאות, ייעור ונטיעות.

עולים מקוצ'ין (הודו) באיסוף עגבניות במושב מבטחים
(1955)

דימונה בבנייה (1956)

תכנית חבל לכיש בשנים 1954-1961

יישוב עולים בחבל לכיש (1955)

מפעלי קק"ל ליישוב ופיתוח הנגב

לאחר מלחמת ששת הימים (1967) התגייסה קק"ל לעסוק בפעילות נרחבת של פילוס דרכים ופיתוח אזורי הגבול החדשים. היא עסקה בהכשרת הקרקע באזור רפיח, וסייעה להקמת היישובים לאורך הערבה, מים המלח ועד ים סוף (1968).

בראשית שנות ה-70, הרחיבה קק"ל את פעילותה לטובת ההתיישבות באזור רפיח, ובסופן עסקה בפיתוחו של חבל הבשור שבמערב הנגב. חבל זה נועד לאכלס אחדים מיישובי פיתחת רפיח שפוננו בעקבות הסכם השלום עם מצרים. שנה לאחר חתימת ההסכם (1980) שוב פעלו בנגב דחפורי קק"ל להכשרת אדמות פיתחת שלום, שבהם החלה ההתיישבות עם פיננוי סיני (1982).

קיבוץ קטורה בערבה (1970)

התיישבות בפיתחת רפיח (1972)

פיתחת שלום (1979)

מפעלי קק"ל ליישוב ופיתוח הנגב

בגל העלייה הגדול ממדינות חבר העמים ומאתיופיה בשנות התשעים נרתמה קק"ל לקליטת העולים בנגב והכשירה תשתית למגוריהם במרכזי קליטה.

במקביל השתתפה קק"ל בהכשרת תשתיות שיכוניות ביישובים, בעיירות ובערים ברחבי הנגב ובערבה.

פיתוח חוות בודדים ופינות ביקור ונופש בבסיסי צה"ל.

תשתיות שיכוניות לקליטת עלייה בשדרות (1993)

הקמת תשתיות לישוב באר מילכה (2004)

חוות האלפקות במצפה-רמון (1990)

חניון בבסיס
סיירים
(1991)

JEWISH NATIONAL FUND קרן קיפת לישראל
חניון מחנה סיירים
הוקם בתרומת
ארגון הנשים היהודיות באוסטרליה
TOURIST PARK – MACHANE SAYARIM
A GIFT OF
THE NATIONAL COUNCIL OF JEWISH WOMEN OF AUSTRALIA
MAY 1990 אייר חש"ן

קק"ל נדרשה לפעול למען המאמץ הלאומי בתהליך ההתנתקות מרצועת עזה (קיץ 2005)

הקמת חממות למפוני גוש-קטיף
במבקיעים (2005)

17 20:34

העתקת עצים מאל-סיני לניצן בסיוע עובדי קק"ל (אוגוסט 2005)

נטיעות בניצן בסיוע עובדי קק"ל
(אוקטובר 2005)

מפעלי קק"ל ליישוב ופיתוח הנגב

פיתוח הקרקע לחקלאות

פיתוח קרקע לחקלאות פירושו הכשרת אדמה בלתי ראויה לעיבוד לאדמה מעובדת. פיתוח הקרקע מלווה בטיפול בתהליכי סחיפה ובנזקי שיטפונות המשחיתים את השדות החקלאיים.

פיתוח קרקע (1955)

השקיה בגילת (1951)

שדה האגבה בגילת (1958)

בית-חרושת לסיבים בגילת (1958)

קיבוץ נאות סמדר (1995)

בית הבד בנאות סמדר
(1997)

בריקות דגים במשאבי שדה (1998)

חממות בערבה (2004)

חממות
בערבה
(2004)

מפעלי קק"ל ליישוב ופיתוח הנגב

פיתוח מקורות המים

בעבודתה בנגב תורמת קק"ל את חלקה להעשרת משק המים בישראל ולהרחבת האפשרויות להתיישבות, לחקלאות ולתיירות.

בעשור הראשון להקמת המדינה קק"ל הייתה שותפה בתכנון קו המים ירקון-נגב, שנחנך בשנת 1955 והחל להוביל את מי המוביל הארצי בשנת 1964. מאז הוסיפה קק"ל לפעול לפיתוח מקורות המים בישראל.

תכנית קו ירקון-נגב
(1955)

הסדרת ערוצי נחלים ומניעת נזקי שיטפונות סכר בנחל ממשית (1952)

שיקום והסדרת נחלים

נחל סנסנה ליד להב (1966)

סכר בנחל ערד (1991)

הקמת מאגרי מים מאגר הבשור בנגב במערבי (2003)

מאגר עידן בערבה (2003)

מפעלי קק"ל ליישוב ופיתוח הנגב

מחקר

מחקר הוא אבן יסוד לפיתוח הסביבתי בנגב.

בתקופת המנדט החלה קק"ל לעסוק בתחומי מחקר והמשיכה בכך לאחר הקמת המדינה. היא סייעה להקמת תחנות ניסיונות ומרכזים למחקר ופיתוח חקלאי לבחינת תנאי הקרקע והאקלים.

בתחנה נערכים ניסויים בענפי המטע, הפלחה, הירקות והמספוא. הניסויים החקלאיים מתמקדים בגידולים שהסיכויים להתאקלמותם בנגב ותרומתם המיידית לכלכלה הם רבים.

גן איקלוס בגילת (1957)

שטחי מחקר
בפארק סיירת שקד
(1994)

שיתוף פעולה עם מכוני מחקר ואקדמיה בישראל ובעולם

מפעלי קק"ל ליישוב ופיתוח הנגב

חינוך

מיום הווסדה, חזתה קק"ל כי חינוך לציונות יוצר מחויבות בין העם היהודי למולדתו. קק"ל פיתחה תכנית לימודים סביבתית המותאמת לכל הגילאים, ברוח חזונו של בן-גוריון להפרחת השממה בנגב.

- הקמת מרכזי חינוך
- פעילות חינוכית בבתי הספר
- ייעור וחפירות ארכיאולוגיות
- תיעוד ההתיישבות בנגב

צריף בן-גוריון בשדה בוקר (1997)

מאירים את הנגב אירוע עם אלפי בני נוער (2005)

מושב ראשון
מחקרים חדשים בתולדות ירושלים בעת החדשה
מושב שני
מחקרים חדשים בתולדות הציונות ובניין הארץ
מושב שלישי
מ"אחוזת בית" לתל-אביב
מושב רביעי
הקרן הקימת לישראל - עשייה ומורשת

מכון קרן קימת לישראל
לתולדות הציונות
וההתיישבות

קרן קימת לישראל

ברוכים הבאים לכנס

קרן קימת לישראל, היישוב היהודי ובניין הארץ

לרגל שנת המאה וחמש לייסוד קרן קימת לישראל, שנת המאה להקמתה של "אחוזת בית" - תל-אביב
ובמסגרת ארועי שנת היובל לאוניברסיטת בר-אילן

הקתדרה ללימודי
תולדות קרן קימת
לישראל ומפעליה

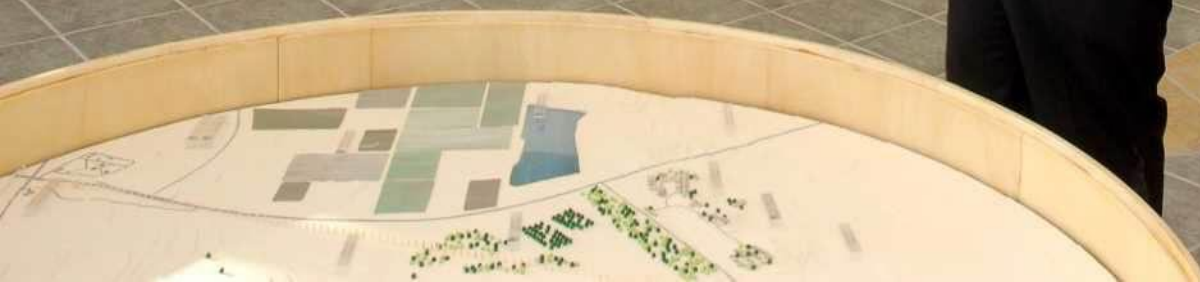

אוניברסיטת בר-אילן
50 שנות מצוינות

כנס באוניברסיטת בר-אילן (2006)

חנוכת מרכז אזורי בניצנה (2006)

צא

מפעלי קק"ל ליישוב ופיתוח הנגב

אקולוגיה

היער נתפס כמסייע לשמירת ערכה של הקרקע. הייעור שימש אמצעי לגיטימי ומהיר בידי המנהיגות הפוליטית וראשי קק"ל לציון נוכחות בקרקעות נטושות ובקרקעות שאינן מתאימות לעיבוד חקלאי אינטנסיבי.

מחלקת הייעור של קק"ל התמחתה בייעור מדברי ופיתחה שיטות נטיעה ייחודיות לעצי יער.

לנגד עיני מתכנני היערות בנגב עמדו המטרות הבאות:

- שימור הקרקע מסחיפת רוח ומים (דחיקת תהליך המדבור).

- שיפור איכות האוויר על ידי קליטת אבק, פיח וגזים.

- שיפור הנוף וכיסוי המדרונות הקרחים בצמחייה.

- שיפור איכות החיים על ידי יצירת אתרי נופש ובילוי בחיק הטבע.

- שיפור התשתית הכלכלית לתיירות, למרעה ולתפוקת עץ.

- שיפור תשתית ההתיישבות על ידי הקמת שרשרת יישובים לאורך הגבול.

המשתלה בגילת (1991)

שם השתלה
אורך נכסין

שם השתלה
אורך נכסין

יער יתיר (2004)

תצפית נגד אש
יער להב
(1979)

כבאית בפעולה ביער יתיר (1988)

לימן הוא כינוי לאגן סכור קטן, המשמש לאיגום מי גשם
באזורים בעלי אקלים צחיח. בקרקעיתו נוטעים חורשות קטנות
כדי לגוון את הנוף. השם לימן מקורו ביוונית (limen) ומשמעו
"נמל" – מקום נמוך שבו נקווים המים.

לימנים בנגב (2000)

מפעלי קק"ל ליישוב ופיתוח הנגב

תיירות ופנאי

התיירות היא ענף משלים חשוב לתעסוקה בנגב. היא פותחת את היישובים הכפריים והעירוניים בפני הציבור הרחב, והופכת אותם מאזור מגורים גרידא לאזור בילוי מעניין.

פיתוח התיירות בנגב מושפע מהעניין הרב שמגלים תיירים מהארץ ומחו"ל בתיירות אקולוגית ובתיירות מדברית. התיירים נמשכים לנגב בגלל השטחים הבראשיתיים רחבי ידיים שבו, המעניקים חוויה רוחנית ואתגר פיזי.

פארק ספיר בערבה (2002)

פארק תמנע (2002)

**מתקני פנאי ונופש
יער להב (1991)**

פיסול סביבתי
טיילת במצפה-רמון (1992)

תיעוד ושחזור אתרי התיישבות מצפה גבולות (1997)

בורות
מים
מהתקופה
הביזנטית

סלילת דרכי נוף ושיקום אתרים היסטוריים
יער בארי (2004)

ספורט אתגרי
יער בארי (2005)

שיתוף פעולה עם הקהילות היהודיות בתפוצות

חיים קליינמן, פקיד בנק מעיירה בגליציה, הגה את רעיון "קופסת התרומות", שנועדה לאיסוף תרומות למען קק"ל.

ההכנסות מהקופסאות היוו חלק קטן מהכנסות קק"ל, אך הן סימלו את הזיקה ההיסטורית בין יהודי התפוצות לארץ ישראל.

בין שתי מלחמות העולם נמצאו כמיליון קופסאות של קק"ל בבתים יהודיים ברחבי העולם, שערכו למענה נשפים והתרומות.

הקופסה הכחולה

שיתוף פעולה עם הקהילות היהודיות בתפוצות

במשך כל שנות פעילותה, קק"ל משתפת את יהדות התפוצות בביצוע משימותיה הלאומיות. זאת באמצעות תרומות הנאספות על ידי נציגי לשכות קק"ל בחו"ל ועל ידי שליחי הלשכה הראשית בירושלים.

קיים מגוון רחב של תרומות, החל ב"קופסה הכחולה" המסורתית, הרשמה ב"ספר הזהב" ("ספר הילד"), "ספר בר המצווה"), צוואות ועזבונות בחיים, תרומות לנטיעת עצים, תרומות למפעלים מיוחדים והנצחת שמם של תורמים בגנים ובחורשות.

קק"ל נוהגת להקדיש יערות על שמם של אישים, יהודים ושאינם יהודים, אשר פעלו למען הציונות ולמען העם היהודי ומדינת ישראל.

מאגר הבשור הדרומי, תרומת ידידי קק"ל באנגליה ודרום-אפריקה
(1996)

עם הפנים לעתיד

לאור ההכרה בנגב כיעד מרכזי לפעילות קק"ל ותכנית הממשלה לפיתוח הנגב בשנים הבאות, קיימת ההזדמנות לשינוי משמעותי לפיתוח הנגב.

תכנית קק"ל מתבססת על עקרונות של פיתוח בר-קיימא.

קק"ל תפעל לניצול כלכלי מושכל של אוצרות הטבע בנגב ולשימור המאפיינים הנופיים, האקולוגיים והתרבותיים הייחודיים של הנגב. שטחים השרויים כיום בתהליכי מדבור ישוקמו.

כך יישמרו בנגב האינטרסים של הדורות הבאים

עקרונות להשתלבות קק"ל בתכנית האסטרטגית הלאומית לפיתוח הנגב

- 1. ייזום והובלת פרויקטים מחוללי מפנה.**
- 2. הכנת תשתית ליישובים חדשים.**
- 3. הכנת תשתית לתעסוקה בתחומי החקלאות והתיירות.**
- 4. הכנת תשתית לאזורי תעסוקה חדשים ביישובים מרוחקים.**
- 5. המשך פיתוח מאגרי המים בנגב.**

עקרונות להשתלבות קק"ל בתכנית האסטרטגית הלאומית לפיתוח הנגב

- 6. פיתוח והשבחת קרקעות קק"ל בנגב.**
- 7. פיתוח שטחים פתוחים ויערות, שמירת קרקעות המדינה ושיפור איכות החיים בתחום הערים והמרחב הכפרי.**
- 8. קיום מו"פ חקלאי ויצירת תשתית חקלאית מבוססת.**
- 9. מעורבות בהעתקת בסיסי צה"ל לנגב.**
- 10. פעילות חינוכית ברוח קק"ל בנגב.**

תודה רבה

הגשר התלוי בנחל הבשור

